moteris

1971 Nr. 5 (83)

DUERER
1471–1528

Albrecht Duerer — Šiaurės Europos renesanso pradininkas ir vienas iš genialiausių menininkų. Nuo jo gimimo šįmet sueina 400 metų. (Autoportretas ir Motinos portretas).

LIETUVĖ MOTERIS PASAULINĖJ LITERATŪROJ

A. TYRUOLIS

1

Kartu su Lietuvos iškilimu rašytinėj istorijoj pasirodo ten ir lietuvė moteris kaip savo tautos atstovė. Kaikurių mūsų žymiųjų moterų vardai užtinkami jau ankstyvose Vakarų Europos eiliuotose istorinėse kronikose, turinčiose kiek ir literatūrinės vertės. Taip "Eiliuotoji Livonijos kronika" (iš XIII šimt.) pakartotinai mini Mindaugo žmoną Mortą, kuri ypač buvo palanki Lietuvos krikštui, kaip tai matyti iš jos, tuo reikalu pas Mindaugą atvykusio Livonijos magistro ir jo palydovų, priėmimo bei pasveikinimo:

Meilingai žengusi į menę,
Pasveikino jį karalienė
Ir brolius tuos drauge,
Kur jį lydėjo kelyje.

Vėlesnėj Vygando iš Marburgo kronikos lotyniškoj versijoj (vokiško eiliuoto originalo tėra likę tik keli fragmentai) minimas tragiškas Vytauto Didžiojo motinos Birutės likimas — paskandinimas (priešingas dabar priimtai pažiūrai), kuriam pagrindo greičiausia bus davęs Vytauto skundas prieš Jogailą XIV šimtm. pabaigoj.

Šios ir kitos po jų sekusios žymiosios lietuvės moterys vėliau randa plataus atgarsio jau romantizmo metu XIX šimt. O to literatūrinio judėjimo išvakarėse su lietuviška daina į visuotinės literatūros plotus iškyla nežinomoji, anoniminė lietuvaitė.

Daina — didelė kultūrinė, dvasinė vertybė. Dainuodama lietuvaitė meldžiasi, sako dainų tyrinėtojas U. Katzenelenbogen ("The Daina", 1935). Rusų poetas K. Balmontas (mir. 1943), savo eilėse nuoširdžiai apdainavęs Lietuvą, lietuvių dainoj randa ir marianinių bruožų ("Mercure de France", 1929).

Žymusis vokiečių literatūros kritikas J. G. Herderis (1744—1803), pats kilęs iš Rytprūsių, keletą metų gyvenęs Rygoj ir rinkęs lietuvių dainas savo rinkiniui "Tautų balsai dainose" (1778), lietuviškos dainos kūrėją lietuvaitę palygino su žymiąja klasikinių laikų graikų poete Sapfo: "Jeigu ponia Sapfo ir lietuvaitė panašiu būdu dainuoja, iš tiesų jų dainos taisyklės turi būti tikros, jos yra meilės prigimtis ir eina iki tolimiausių žemės kampų" ("Apie viduriniosios anglų ir vokiečių poezijos panašumus").

Į minėtuosius "Tautų balsus dainose" Herderis įdėjo keletą tokių lietuvių dainų, kuriose lietuvaitė pasireiškia visu savo būdu ir likimo žavumu. Prie tų dainų priklauso ir "Dukros atsisveikinimas", prasidedąs žodžiais:

Aš atsisakiau savo močiutei,
O aš nuo pusės jau vasarėlės.
Ieškok, močiute, sau verpėjėlės,
Sau verpėjėlės ir audėjėlės.

Šia daina, ją paskaitęs dr. Lessingo "Literatūros laiškuose" (XXXIII), susižavėjęs didysis vokiečių poetas J. W. Goethe (1749—1832). Su labai mažais pakeitimais jis ją įsidėjo į savo vaidybinį kūrinį "Žvejė". Ši ištekančios lietuvaitės daina, jai atsisveikinant su įprasta gimtųjų namų aplinka, minėtą kūrinį suvaidinant, buvo padainuota Tiefurto slėny, netoli Veimaro, klausant rinktinei valdovo dvaro publikai. Tai dainai buvo sukurta speciali melodija, kuri ir dabar tebesaugoma Goethės archyve Veimare. Taip per Herderio ir Goethės raštus lietuvaitė su savo daina išplaukė į "plačiuosius vandenis" — į pasaulinę literatūrą.

Tautosakininkas J. Tetzneris savo veikale "Slavai Vokietijoj" (1902) spėja, kad ir kitas didis vokiečių poetas Fridrikas Šileris (1759—1805) pagal minėtą lietuvaitės atsisveikinimo dainą kūręs Joanos (Joanos Arkietės) atsisveikinimą savo dramoj "Orleano mergelė", kur iš tiesų tarp tų dviejų atsisveikinimų esama panašumų: Joana dainuoja:

Sudiev jums, kalneliai ir mylimos lankos,
Jūs malonūs ir ramūs slėniai, sudiev!
Jūs mano tyliojo džiaugsmo vietelės,
Jus palieku jau aš amžinai. (I v., III sc.).

Prancūzų kilmės poetas, rašęs vokiškai, Adelbert Chamisso (1787—1858) savarankiškai perkūrė keletą lietuvių dainų lietuvaitės ir lietuvės moters motyvais. Toms dainoms poetas davė nuosavą interpretaciją. Kur mūsų dainoj serganti mergaitė abejoja mylimojo ištikimumu po jos mirties, ten Chamisso eilėse "Ištikimoji meilė" vietoj vieno atsiranda abiejų kapai. Poetas ypač žavisi lietuvės motinos meile, iki mirties gedint kare kritusio sūnaus.

Prancūzų poetas Victor Hugo (1802—1885), paskaitęs Herderio rinkinį, o gal ir Rėzos "Dainas" (1825) vokiškam vertime, rašo eilėraštį "Jaunai mergaitei", kur motto ima lietuvių dainos žodžius "Dainuok, sesyte, ko nedainuoji? Ar ne pirmosios tavo dienelės?" ir kur į mėlynų akių mergaitę sudeda lietuvaitės sielos bruožus: graudų atsisveikinimą su gimtaisiais namais ir viltingą ateities ryžtą.

Lietuvių daina, o su ja ir šauniąja lietuvaite žavėjosi tokie ano meto poetai ir rašytojai, kaip rusų Puškinas, anglų Walter Scott, amerikiečių Longfellow, čekų Zeyer ir kiti.

2

Su romantizmu, įsigalėjusiu pasaulinėj literatūroj XIX šimt. pirmajame ketvirtyj, iškyla herojinės, karžyginės lietuvaitės paveikslas visuotinėj literatūroj. Dabarties nykumai atsverti romantizmas paguodos